

Юлия Николова. *Достойно естъ. Свищов през деветнадесетия и първото десетилетие на XX век. Личности. Събития. Факти.*
София, „Иврай“, 2006, 455 с.

Днес често се срещаме – и във всекидневието си, и на книжния пазар – с различните изяви на една нескривана и дори афиширана носталгия към миналото. Изработват се родословни дървета, пишат се родови хроники, издават се краеведски четива за села и градове, усилено се подреждат семейни албуми, фотографиите на прадедите от края на XIX и началото на XX в. се окачват по стените в ретро рамки като белег за някогашния престиж на рода. Онзи, който пък няма такива семейни фотографии (а би желал да има, за да легитимира силно липсващото му днес родово достойнство), – си ги купува от сергийте, където такива се намират лесно: разпродадени на безценница от обеднели наследници на някога достолепни български фамилии... Времената се менят, менят се т. нар. елити (те впрочем винаги са условни), но същевременно достойните хора – все едно какъв е икономическият им статус – винаги съхраняват по автентичен начин достойнството си. Защото то, преди всичко друго, е духовна категория.

От висока духовна категория е и книгата на Юлия Николова, посветена на достойния някогашен Свищов. Това е книга, която непременно трябва да се появи, и то тъкмо сега: за да подреди в цялостна многоцветна картина разпилените ни и откъслечни асоциации за този град – символ на европейския стил на живот на българите през Възраждането. Стара и всеизвестна е представата за Свищов, който „в турско време“ е минавал за „един от най-търговските и образовани градове“ и е имал интелигенция, „прочута между българския интелектуален свят“ (с. 14). Многобройни са имената на известните свищовлии, пряко свързани с хода на историята ни, с българската духовна култура. Добре известен е свищовският произход на Алеко Константинов, на Димитър и Иван Шишманови, на Николай Павлович, Александър Божинов, Драган Цанков, Григор Начович и пр. Но Юлия Николова е издирила и подредила биографични данни и информация за над 800 видни свищовски деятели в третата част от книгата си, определена като *Енциклопедичен справочник* (в обем над 200 страници). В него винаги можем да открием някое изненадващо присъствие на познати от българската история имена, за които не сме знаели, че са свързани със Свищов. Много интригуваща информация може да срещне читателят в тази книга, която е нещо много повече от краеведско проучване, нещо много повече от биографичен справочник за видни свищовлии: тя е и документален сборник – за история, култура, бит, нрави, ценностни нагласи, поведенчески модели, манталитет...

Когато се заговори за Свищов през Възраждането, като че ли в масовата представа изпъква открояващият се типаж на фината и изискана свищов-

влийка, обличаща се с тоалети по виенска мода, която често говори и френски, и немски. Както казва един пътешественик от началото на 70-те години на XIX в., у нея има един „деликатец и нежност“, присъщи само на „най-изтънчените европейки“ (с. 15). Отвъд тази изтънченост обаче скептичният поглед на Тодор Икономов е откривал по-скоро външна показност: „Види се – пише той, – за свищовци е по-важно как са облечени дъщерите им, как седят и с какви фрази посрещат и проваждат хората, а не какво говорят...“ И според него е очевидно, че „свищовци са тръгнали подир лустрата на живота и търсят четки за лустросване между чуждите народи...“ (с. 14).

Тези и още много други прекрасни коментари са издирени и подредени от Юлия Николова в първата част на книгата ѝ, изградена най-вече от документи. Тук намираме откъси от спомени, свързани със Свищов, описания на града и околностите му, стихове, посветени на него, български народни обичаи от този край, текста на една коледна благословия – непроучвана досега от фолклористи, и още много други документи. Всички те са тематично подбрани и аранжирани така, че да осигурят шанса и удоволствието на читателя от едно автентично навлизане в атмосферата на възрожденския Свищов.

Само силно чувствителен човек като Юлия Николова е способен да отсее и подреди материалите – фолклорни, архивни, мемоарни, пътеписни, литературни (основно в първата част – *Достойно ест*), а наред с тях във втората ненаатрапчиво да изведе и собствените си коментари. Водещ български специалист в полето на възрожденската ни култура, доц. д-р Юлия Николова е написала с лекота и видимо удоволствие тази втора част на книгата си – *Градът и неговите жители*. Тук се открояват множеството интригуващи проблеми – като този за името на града, основни моменти от историята му, за махалите му, за търговските топоси и техните символи (пазарите, часовниковата кула, чешмите, хановете), за културните средища (църкви, манастири, училища, читалището). Всяко от тези присъствия е живо, предадено основно чрез впечатления от съвременници: сякаш авторката само води повествованието, но се стреми да остави преките свидетели и архитектурните и битовите детайли да говорят колкото може повече. Жителите на свой ред са представени според основното си присъствие в живота на града – като дарители, монаси и свещеници, учители и книгоиздатели, вестникари, музиканти, артисти, поети, преводачи, художници, лекари, бунтовници и общественици. Отвъд всичко обаче стоят водещите типажии на свищовляята и свищовлийката: тяхното присъствие оживява в представите на читателя и той започва да изпитва една тиха мълчалива благодарност за интригуващата и радостна среща, която Юлия Николова му е осигурила с този цялостен свищовски свят от XIX и началото на XX век...

Струва ми се, че чрез тази книга можем по-добре да разберем защо Н. Бозвели нарича Свищов „радостотворно място“. И чрез това разбиране и усещане да обогатим с много живот собствените си представи за българската възрожденска култура в нейното пътуване към Европа.